



Welke eerst: kwalitatieve of kwantitatieve katholiciteit?

Reactie op dr. W. van Vlastuin, 'Waarom katholiek
vandaag?'

Conferentie COGG – Nijkerk 4 april 2019

Om maar met de deur in huis te vallen: met de kerk is het niet gebeurd – wel met haar katholiciteit. Lange tijd heb ik geprobeerd te geloven in de katholiciteit van de kerk, maar ik loop er nu echt compleet in vast. Wie ook over katholiciteit schrijft (of dat nu van reformatorische zijde is of van oecumenische zijde), het is voor mijn gevoel altijd met een draai om de hete brij heen. Want het is toch wel héél opvallend dat iedere kerk (of zoals Van Vlastuin dat noemt: denominatie) zich uitput om aan te tonen dat zij óók katholiek is. Dat moet ook wel: want als een kerk niet katholiek is, heeft zij niet eens het recht om kerk te heten. Dan heb je jezelf tot sekte verklaard.

Hier zit meteen mijn eerste vraag en worsteling: wie bepaalt eigenlijk of de kerk waartoe ik behoor *katholiek* is? Is dat een kwestie van zelf aantonen, verantwoorden (en zo ja, aan wie dan?) en zelf de conclusie trekken dat je katholiek bent, of moet een ánder erkennen dat ik katholiek ben?

Als de katholiciteit van de kerk duidt op een uiterlijke en een innerlijke eenheid, dan is geen enkele kerk katholiek. Staat elke kerk schuldig tegenover het gebod van het bewaren van zowel de eenheid als de waarheid. Misschien is de meest katholieke belijdenis wel, dat we allemaal zo ónkatholiek zijn geworden. 'Allen zijn wij afgeweken, tezamen zijn wij onnut geworden; er is niemand die goed doet, ook niet tot één toe' (Rom.3:12). En moeten *wij* dan spreken over katholiciteit vandaag? Dúrvan wij dat, ook ik? In een tijd waarin geen enkel kerkelijk besef meer bestaat, waarin bij de vleet nieuwe gemeenten worden gesticht, waarvoor men zomaar ambt en sacrament meeneemt uit een bestaande kerk of gemeente? In een tijd waarin wij onze kerkelijke verdeeldheid vooral blijven rechtvaardigen?

Wij komen hier niet uit zonder ons te bezinnen op een belangrijk onderscheid als het gaat om katholiciteit. En dat is het onderscheid tussen kwantitatieve en kwalitatieve katholiciteit. Met kwantitatieve katholiciteit bedoelen we de



uiterlijke, zichtbare eenheid van de kerk. Er is maar één kerk, want ook één Heere, één geloof en ook maar één doop (Ef.4:5). Er is geen afzonderlijke kerk voor Afrika, geen afzonderlijke kerk voor rijken, geen afzonderlijke kerk voor de 21^e eeuw: de kerk is

katholiek, ze omvat alle christenen van alle tijden en plaatsen en is daarom in deze wereld (en zeker lokaal) één lichaam. De door Van Vlastuin genoemde kerkvader Cyprianus ziet deze kwantitatieve katholiciteit zichtbaar worden in de bisschop; die drukt de zichtbare eenheid van de kerk uit.

De kwalitatieve katholiciteit betreft haar geloof en belijden: er is één ontwijfelbaar christelijk geloof, één evangelie. Alles wat het geloof van de kerk der eeuwen afwijkt, is niet katholiek maar dwaling. Wie de katholieke waarheid niet belijdt en verkondigt, heeft dan ook geen wettige plek in de kerk. Kettters en dwaalleraars behoren de katholieke kerk te verlaten of zich te bekeren tot de waarheid.

Terecht zegt Van Vlastuin met de kerkvaders dat een katholieke kerk orthodox is; zij is zuinig op het geloof dat eenmaal aan de heiligen is overgeleverd (Judas : 3), geloof dat kernachtig beleden wordt in de confessie. Om daar meteen maar aan toe te voegen dat de gereformeerde confessie voluit katholiek is!

Wat is nu de verhouding, en vooral ook: de volgorde, tussen de kwantitatieve en de kwalitatieve katholiciteit? Meer dan in zijn lezing laat Van Vlastuin in zijn mooie boek zien dat het voor de kerkvaders ondenkbaar was om de kwantitatieve katholiciteit, de eenheid van de kerk, op te geven omwille van haar kwalitatieve katholiciteit. De kerk heeft ook toen bij tijden geworsteld om het verstaan en bewaren van de waarheid. We kunnen denken aan de oecumenische concilies zoals die in Nicea. De strijd om de waarheid wordt *binnen* de kerk gevoerd. Wie om de waarheid de kerk verlaat (zoals Donatisten ten tijde van Augustinus), die scheurt het gewaad van Christus en wordt door mensen als Cyprianus op de ene hoop geveegd van kettters en scheurmakers. Nooit is de waarheid of het ontbreken daarvan in een kerk of gemeente een reden om zich *buiten* de zichtbare katholieke kerk te plaatsen. De kerk werpt de *bestrijders* van de waarheid buiten, niet de *belijders*.

Iets van deze overtuiging zien we ook bij de reformatoren: zij hebben zelf de breuk met Rome niet gezocht, zij hebben *in* de kerk geijverd voor de katholieke waarheid. Dat Rome hen en vele anderen heeft uitgeworpen, is dan ook een



ónkatholieke daad bij uitstek geweest. Datzelfde geldt ook voor de beste vertegenwoordigers van bijvoorbeeld de Afscheiding.

In de 16^e eeuw en de daarop volgende Verlichting heeft zich in filosofie en cultuur een omslag voltrokken van object naar subject.

Waarheid is geen objectief gegeven meer, maar wordt bepaald door wat de mens zélf daarvan denkt en voelt. Die wending naar het subject heeft zich in onze dagen tot in het uiterste voltrokken, nu de mens de maat van alle dingen is geworden; wat overbleef, was een louter subjectief waarheidsbegrip. En waar die cultuuromslag ook binnendrong in theologie en kerk, ontstond dus ook een louter subjectief kerkbegrip. Als Van Vlastuin terecht zegt dat de kerk gereserveerd dient te staan tegenover de inbreng van de cultuur in de theologie, dan val ik hem bij – maar ik vrees dat het na-reformatorische kerkbegrip en de na-reformatorische opvatting van katholiciteit al grotendeels door die cultuur beïnvloed is. Na de reformatie zien we daarom een omkering van de volgorde van kwantitatieve en kwalitatieve katholiciteit. Was voorheen de eenheid een voorwaarde voor de waarheid, nu wordt de waarheid een voorwaarde voor de eenheid, en wordt de waarheid een argument om de eenheid (de kwantitatieve katholiciteit) te verbreken. We houden onze katholiciteit dan vooral overeind op een kwalitatieve manier: wij zijn ook katholiek, want wij belijden het katholieke geloof. Daar zit dan toch op de een of andere manier het *subject* tussen, het subjectieve oordeel van het gelovige of orthodoxe subject dat prevaleert boven het objectieve gegeven van de kerk en haar eenheid. Het valt me in de lezing van Van Vlastuin dan ook op, dat hij zich geen moeite meer getroost om over katholiciteit vandaag in *kwantitatieve* zin te spreken. Hoezeer ik hem bijval én herken als een broeder in Christus die ik nodig heb om te groeien in de kennis van onze Heere en Zaligmaker (met het kwalitatieve komen we er dus ook wel uit), we draaien toch om de hete brij van eenheid en verdeeldheid heen. En blijft de vraag onbeantwoord: is Christus gedeeld? Theologisch en historisch móet de kwantitatieve katholiciteit voorop blijven staan.

Ik haast me om erbij te zeggen dat ik minstens zoveel moeite heb met oecumenische tendensen, ook in de Protestantse Kerk in Nederland, die mijns inziens meer inzet op de kwantitatieve katholiciteit (en die noemen we dan



‘inclusiviteit’) dan op de kwalitatieve katholiciteit. Daarom kom ik er gewoon niet meer uit. *Niemand* doet mijns inziens recht aan het katholieke karakter van de kerk. Wij zijn zo verdeeld geworden dat we óf schuldig staan tegenover de eenheid van de kerk, óf schuldig staan tegenover de waarheid van de kerk. In ieder geval staan wij *allen* schuldig ten opzichte van de katholiciteit van de kerk en haar ene HEERE. Als ik Cyprianus lees, kan ik vandaag niet meer geloven in de katholiciteit van de kerk. *Niemand* is meer katholiek uit één stuk. Ik kan alleen maar hopen dat de Heere ons deze zonden niet toerekent en dat Hij méér weet van Zijn kerk en haar toekomst dan ik. Maar dat zal pure genade zijn, omwille van Zijn verbond.

Doet Van Vlastuin dan geen royale zet door te zeggen dat een besef van katholiciteit ons verlost van het denominationalisme? Zeker! Met Efeze 3:18 belijden wij dat wij álle heiligen nodig hebben om de volheid van de kennis van Christus te leren. Daarom hebben wij álle christenen nodig. Al mis ik in zijn opsomming van wat elke kerk bij te dragen heeft, de Protestantse Kerk in Nederland en in ieder geval de hervormd-gereformeerde beweging daarbinnen. Je moet bij het oversteken van een weg niet alleen naar rechts kijken – maar ook naar links, twee keer zelfs! Want rechts heeft misschien zicht op de *diepte* en *hoogte* van het werk van Christus, maar links wellicht meer zicht op de *breedte* en *lengte*. In dat licht zou ik willen voorstellen op studenten theologie een katholiciteitsstage te laten vervullen: twee maanden meelopen in een ander kerkverband dan het eigene. Wat mij betreft: hartelijk welkom in een hervormde gemeente!

Maar dit model roept ook vragen op. Hoe katholiek is een kerk die zich onderscheidt door de noodzaak van wedergeboorte te onderstrepen, een andere kerk die zich onderscheidt door het verbond te koesteren, en weer een andere kerk die zich onderscheidt in haar nadruk op Gods verkiezend welbehagen? Is de overaccentuering van het één en de onderaccentuering van het ander niet heel ónkatholiek? En klopt Van Vlastuins stelling dat elke kerk bijdraagt aan het katholieke geloof? Is dat niet héél (post)modern, heel sterk vanuit het (kerkelijk) subject gedacht? Alsof de optelsom van de diverse accenten tesamen het ene katholieke geloof vormt?



Het moest toch andersom zijn: dat het ene katholieke geloof, de veelkleurige wijsheid Gods, zónder accentuering van het één of het ander, in alle kerken verkondigd wordt?

Dat brengt me bij de weg die we te gaan hebben om weer katholiek te wórd(en). Dat is de weg van de prediking. Een prediking van de veelkleurige wijsheid van God, trinitarisch, christocentrisch is katholieke prediking. Prediking waardoor het geestelijk leven van de gemeente evenwichtig wordt gebouwd. Dat betekent dat we tot meer kanselruil moeten komen, zeker als we ervan overtuigd zijn dat anderen accenten inbrengen die wij zelf wellicht wat verwaarlozen. Dat betekent ook dat we niet te beducht moeten zijn dat een preek wat teveel overheelt naar de ene of de andere kant. Dat kon weleens juist het *profetische* van een preek zijn. Iets wat ons *niet* in onszelf en onze kerkelijke identiteit bevestigt.

Mét Van Vlastuin pleit ik dan wel voor de verkondiging van de levende Christus. Voor een verkondiging waarin de Heere Zijn gemeente daadwerkelijk ontmoet. Waar het tot een bevindelijke, ontdekkende en bevrijdende ontmoeting wordt. Wij moeten geen *zaken* verkondigen, die toegepast moeten worden aan het hart – wij moeten *de HEERE* verkondigen, Die Zelf als in een geheimenis van Woord en Geest Zijn heil toepast in en toesnijdt op onze zielen.

Voor álle kerken die katholiek zeggen te zijn, komt het er dan op aan dat niemand anders tot de bediening van Woord en sacrament wordt toegelaten, dan hij die het katholieke geloof van de kerk der eeuwen verkondigt. Ik meen dat we dan dicht in de buurt van Paulus zitten die aan de Filippensen schrijft dat sommigen weliswaar Christus prediken uit afgunst en ruzie, maar anderen uit welwillendheid, de eersten uit eigenbelang, niet zuiver (...), maar de laatsten uit liefde (...). Maar wat dan nog? Toch wordt Christus op allerlei wijze verkondigd (...) en daarover verblijd ik mij, ja, zal ik mij ook verblijden' (Fil.1:15-18).

1 april 2019

Ds. A.J. Mensink

Predikant Hervormde Gemeente Elburg

Voorzitter Gereformeerde Bond in de Protestantse Kerk in Nederland